

Slovesná kultura před vynalezením písma

„Tak!“ řekl.

Opice nanosily na svatojanskou mušku roští, všechny si klekly okolo, shrbily se k zemi a foukaly, až se jim nadýmaly tváře.

Nedaleko na stromě seděl pták. Když viděl jejich nesmyslné počínání, křičel na ně:

„Nepachtěte se, vždyť to není jiskra!“

Volal to několikrát. Ale opice ho ani neposlouchaly. Jen dmychaly. Konečně se pták na ten nerozum už nemohl dívat, přeletěl na strom nad hromadou roští a neustával na ně volati:

„Tak se, ke všem čertům, podívejte blíž! Není to oharek! Je to svatojanská muška! Ušetřete si zbytečnou práci!“

Šel okolo nějaký člověk. Když viděl hloupou námahu opic a marné úsilí ptáka, řekl mu:

„Nech je! Ty nepřesvědčíš. Když si takový opičák vezme něco do hlavy, ani pámbůh mu to nevymluví.“

Ale pták si myslel, že člověk mluví jen z nenávisti, protože opice je výsměch na lidskou podobu, a neuvěřil mu. Slétl z větve až k domnělému ohništi, a protože nemohl snést, aby někdo pokládal za světlo něco, co světlem není, chtěl opice poučovat.

„Tak se přesvědčte a sáhněte si na to! Vždyť to nepálí! A má to nožičky a hlavičku a ...“

Ale jeden opičák se po něm ohnal rukou a pták klesl mrtev na zem.

Opice si toho ani nevšimly. Jen foukaly.

Kdybys za pravdu i život dal,
tupec svou mlít bude dál.

Karel Čapek

Vlk a koza (Bajky a podpovídky, 1946)

Dohodneme se na hospodářské základně: já nebudu žrát tvou trávu, a ty mně za to budeš dávat po dobrém své vlastní maso.

Miloš Macourek

Žirafa (Živočichopis, 1962)

Když chodila žirafa ještě do školy, mívala jedničku z počtů i ze čtení, ale z tělocviku měla pokaždé pětku, protože neuměla udělat kotrmelec, ať dělala co dělala, kotrmelec udělat nemohla, byla z toho celá nešťastná, kdekdo jí radil, to musíš takhle a pak takhle, koukej, jak je to jednoduché, ale žirafě se to nikdy nepodařilo, nevěděla, co má dělat s krkem, a paní učitelka jí říkala, žirafo, žirafo, ty jsi ale nemešlo, to bude pěkné vysvědčení, co tomu řeknou páni rodiče, a žirafa velice plakala, a kdo šel náhodou kolem, myslel, že prší, a když byl konec školního roku a rozdávalo se vysvědčení, žirafa měla opravdu pětku z tělocviku a plakala ještě víc než poslední, a když přišla domů, ptal se jí tatínek s maminkou, co se jí vlastně stalo, a žirafa se přiznala, že má pětku z tělocviku, a maminka s tatínkem neřekli nic, šli do vedlejšího pokoje a dlouho se tam radili, a když se vrátili, nesli svá stará školní vysvědčení, a když si je malá žirafa prohlédla, našla tam pětky z tělocviku.

Otázky

- Definujte bajku, vyjmenujte její charakteristické rysy.
- Pojmenujte a porovnejte vlastnosti jednotlivých zvířat.
- Co obvykle klasické bajky vyjadřují a co z nich vyplývá? Čím jsou dodnes aktuální?
- Na kterém uměleckém postupu je bajka založena?
- Porovnejte ukázky z hlediska formy. Čím se vyznačuje styl Miloše Macourka? Srovnajte se stylem Olbrachtovým.
- Kde obvykle najdete pointu? Doložte v textech.
- Jakým způsobem je vyjádřeno mravní poučení u Olbrachta?
- Čím se liší moderní bajky od klasických?
- Čím se liší bajka od pohádky a v čem se některé pohádky bajce podobají?
- Jmenujte nejznámější autory bajek.

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Literární druhy a žánry

Panské krávy

anekdotické vyprávění z Lužického Srbska (doloženo už v 16. stol.)

K panskému správci přišel jednou chudý sedlák. Povídá mu: „Pane správce, nic ve zlém, ale stalo se náramně neštěstí.

Má kráva nabrala rohem jednu z vašich krav tak nešťastně, že ta vaše na místě pošla.“

„Co to povídáš?“ vyjel na něho vztekle správce. „Za to mně koupíš jinou, ale abys věděl, právě tak dobrou!“

Na to sedlák: „Ale kdepak, pane správce, já to popletl, ta věc se vlastně má právě naopak. Vaše kráva nabrala mou, a samozřejmě nemám nic proti tomu, abyste mně za ni koupil jinou.“

„Tak takhle to bylo,“ podivil se správce. „No, to je potom jiná! To měla ta tvá kráva panské krávě pěkně uhnout z cesty.“

Otázky

- Jak se souhrnně nazývá slovesná kultura před vynalezením písma? Co všechno vyjadřuje? Z textů vyvodte její nejdůležitější znaky.
- Rozhodněte, které texty jsou lyrické, které epické nebo lyrickoepické; které mohou být v podobě pouze veršované, pouze prozaické, nebo v podobě veršované i prozaické. Uvádějte konkrétní příklady podle svých čtenářských zkušeností.
- V kterých obdobích naší národní minulosti měla lidová slovesnost zvláště velký význam?
- Kdo patří u nás k nejznámějším sběratelům a zapisovatelům lidové slovesnosti, zvl. písní, přísloví, pořekadel, pohádek?
- Kterí autoři české literatury hledali v lidové tvorbě inspiraci?

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Slovesná kultura před vynalezením písma

Starověká literatura

ORIENTÁLNÍ LITERATURA

Mezopotámie

Epos o Gilgamešovi

Prosbu k nebeskému Utuovi o pomoc:

„Ó Utu, slovo chci promluvit k tobě, slověům mým popřej sluchu,
chci toho dosáhnout pro tebe, popřej mi sluchu!

V městě mém umírají lidé – sklíčeno je mé srdce,
lidé hynou – těžké je srdce mé.

* * *

Do hor chci vstoupit, jméno své proslavit.

Tam, kde jméno proslaveno bylo, své chci proslavit jméno.

Tam, kde jméno nebylo proslaveno, jméno bohů proslavit chci!“

Přeložil L. Matouš

zapamatuj si

Veršovaná sumersko-babylonská skladba, nejstarší hrdinský epos v světové literatuře; původně samostatné sumerské skladby (např. Gilgameš a netvor Chuvava, Gilgameš, Enkidu a nebeský býk) – vznikaly už v 3. tis. př. Kr., šířily se ústní tradicí, zapsány klínovým písmem asi v 2. tis. př. Kr., přeloženy do akkadštiny a dále rozvíjeny; nejmladší soubor novoasyrský (definitivní verze na 12 hliněných tabulkách v Aššurbanipalově knihovně v Ninive – asi ze 7. st. př. Kr.). Tragika Gilgamešova osudu souvisí s hledáním tajemství věčného života, s vědomím, že člověk je smrtelný.